

Reaktywowanie Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego przed 70. laty

„Entuzjazm uczenia się dorównywał entuzjazmowi nauczania...”.

Mgr Grażyna Jermakowicz

Mgr Agata Małkowska

Prof. Edward Towpik

Muzeum Historii Medycyny Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego

Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego został reaktywowany w listopadzie 1944 roku w tymczasowej siedzibie Szpitala Przemienienia Pańskiego przy ul. Boremłowskiej na Grochowie. Lewy brzeg miasta zajęty był wówczas jeszcze przez wojska niemieckie.

Podczas okupacji od 1941 roku prowadzone było w Warszawie tajne nauczanie medycyny, m.in. pod przykrywką jawnej „Prywatnej Szkoły dla Pomocniczego Personelu Sanitarnego doktora Jana Zaorskiego” oraz w niejawnym Studium, przemienionym później na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. W rezultacie – pod koniec wojny setki młodych ludzi znajdowały się na różnych etapach zaawansowania konspiracyjnych studiów medycznych.

Szpital Przemienienia Pańskiego już w pierwszych dniach września 1939 roku ewakuowany został do pobliskiego gmachu przy ul. Sierakowskiego i pozostał tam przez cały okres okupacji. Miał znakomitą kadrę lekarską, częściowo akademicką; prowadzono tam niektóre zajęcia w ramach tajnego nauczania.

Od pierwszych dni Powstania budynek szpitala był pod ostrzałem. Ordynator Oddziału Chirurgicznego doc. Tadeusz Butkiewicz wspominał: „1 sierpnia wyleciały wszystkie szyby wskutek wystrzałów armatnich... okna zostały zaopatrzone... przez deski, tekturę lub klisze rentgenowskie... zniszczona została pociskiem sala operacyjna... musieliśmy przenieść pracę operacyjną do sal opatrunkowych, ale i te były ostrzeliwane z kulomiotu stojącego na dachu właściwego Szpitala Przemienienia, zajętego przez Niemców”.

Z powodu nasilającego się ostrzału w dniach 21-23 września 1944 Szpital przeniesiono do budynku ukończonej tuż przed wojną szkoły przy ul. Boremłowskiej 6/12. Wcześniej stacjonowała tu konna żandarmeria niemiecka. Budynek był mocno zdewastowany, np. w sali gimnastycznej Niemcy urządzili stajnię. Wielkim wysiłkiem personelu medycznego gmach przystosowany został do pełnienia roli tymczasowej siedziby Szpitala. Dyrektorem, a zarazem ordynatorem Oddziału Wewnętrznego był doc. Zdzisław Michalski, Oddziałem

Ryc. 1. Legitymacja ucznia „Prywatnej Szkoły dla Pomocniczego Personelu Medycznego doktora Jana Zaorskiego” – pod tą nazwą kryła się jedna z form tajnych studiów lekarskich. Legitymację podpisał kierownik Szkoły – prof. Franciszek Czubalski

Chirurgicznym kierował doc. Tadeusz Butkiewicz, Neurologicznym – doc. Aleksander Domaszewicz, Ginekologicznym – dr Kazimierz Anusiak, a Położniczym – dr Ireneusz Roszkowski. Była to znakomita kadra, z dużym doświadczeniem akademickim. Ponadto – doc. Jan Mossakowski, ordynator drugiego Oddziału Chirurgii dawnego Szpitala Przemienienia, prowadził swój oddział nieopodal, w zaadoptowanych pomieszczeniach przy ul. Kowelskiej.

„Już od października 1944 r. zaczęło się zgłaszać do szpitala coraz więcej studentów i studentek medycyny z prośbą o zorganizowanie dla nich kursów. Stopień ich zaawansowania w studiach lekarskich był różny, jedni z nich mogli być uważani za studentów III roku, większość – IV, a niektórzy – V, o ile chodzi o zakres wysłuchanych przez nich wykładów i odbytych ćwiczeń... Na terenie całej Polski nie było wtedy ani jednego Wydziału Lekarskiego, liczba młodziarzy garnącej się do nauki była coraz większa” (T. Butkiewicz).

Postanowiono, początkowo nieformalnie, rozpocząć wykłady 1 listopada 1944 r. Inicjatorami reaktywowania Wydziału Lekarskiego byli docenci: Aleksander Domaszewicz, Zdzisław Michalski, Jan Mossakowski i Tadeusz Butkiewicz. Oni też, wraz z doktorami Ireneuszem Roszkowskim i Kazimierzem Anusiakiem sformowali pierwszą (nieformalną) Radę Wydziału. Dziekanem został wybrany Butkiewicz.

Należało, rzecz jasna, zalegalizować te działania u ówczesnych władz – Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Początkowo odpowiedź była odmowna. Motywowano ją brakiem odpowiedniej kadry akademickiej i wyposażenia oraz zagrożeniem w strefie przyfrontowej. Dziekan Butkiewicz udał się więc osobiście do Lublina: „mimo mroźnej pogody... odkrytym samochodem Willys... ubrany dość dziwnie: piżama szpitalna, na niej lekki garnitur flanelowy, na nim ciepła jesionka, a na tym ciepły szlafrok szpitalny” (wspomnienie dr. K. Anusiaka).

Negocjacje z kierownikiem Resortu Oświaty Stanisławem Skrzyszewskim i dyrektorem Departamentu Szkół Wyższych PKWN Henrykiem Raabe trwały cztery dni. Podkreślano m.in. trudności w organizowaniu Wydziału bez możliwości oparcia go na Uniwersytecie (nieistniejący wówczas w Warszawie), proponowano, by Wydział został filią Uniwersytetu Lubelskiego. Ostatecznie Butkiewicz uzyskał zgodę na oficjalne uruchomienie Wydziału Lekarskiego UW. Ustalono, że wykłady będą prowadzone tylko dla kursów III, IV i V, wszyscy docenci uznani będą za profesorów, a dziekanem pozostanie T. Butkiewicz. Oficjalny dokument nosi datę: 14 listopada 1944 roku.

Pierwsze grono wykładowców reaktywowanego Wydziału Lekarskiego UW składało się wyłącznie z pracowników Szpi-

Ryc. 2. Budynek szkoły przy ul. Boremlowskiej 6/12 na Grochowie, ukończony tuż przed wybuchem wojny. Tutaj we wrześniu 1944 r. znalazł tymczasową siedzibę Szpital Przemienienia Pańskiego, a w listopadzie rozpoczęto zajęcia reaktywowanego Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego

tala Przemienienia Pańskiego: chirurgia – T. Butkiewicz i J. Mossakowski, interna – Z. Michalski, neurologia i neurochirurgia – A. Domaszewicz, ginekologia – K. Anusiak, położnictwo – I. Roszkowski. Dziekan Butkiewicz odszukiwał i zapraszał kolejnych: patologię miał czasowo wykładać adiunkt Wydziału Weterynaryjnego dr Heliofor Szwejkowski, pediatrię – dr Stanisław Bielobradek, anatomie patologiczną – dr Janina Dąbrowska, farmakologię – doc. Jerzy Giedrojć, na wykłady z bakteriologii miał przyjeżdżać z Lublina prof. Ludwik Hirszfeld.

Rozpoczęto weryfikację studentów, zaliczanie dotychczasowych zajęć odbytych w warunkach tajnego nauczania podczas okupacji i formowanie roczników. Nie było to łatwe – z oczywistych względów konspiracyjnych nie prowadzono wtedy szczegółowej dokumentacji. Wnioski przedstawiał dziekan Butkiewicz, zatwierdzała je Rada Wydziału, pomocnikiem technicznym był Jan Kloch (później wieloletni kierownik Dziekanatu AM).

Nie było podręczników – uczono się więc przede wszystkim z notatek i przebywając z chorymi całe dni. Realia tamtych dni doskonale oddaje wspomnienie studentki Ireny Cwiertni:

„Wykłady odbywały się na parterze szkoły, na piętrach funkcjonowały oddziały...”

Sala wykładowa wyglądała bardzo osobliwie, dawniej było tu duże pomieszczenie rekreacyjne ze sceną. Obecnie dzieliła się na trzy części...

Przed sceną postawione były stoliki i krzesła... tu słuchaliśmy wykładów... profesorowie przemawiali do nas ze sceny, która podczas nocy zaślania była kotarą i służyła jako profesorska sypialnia... Znajdowali tu schronienie profesorowie, którzy nie mogli dotrzeć do swych domów w lewobrzeżnej Warszawie...

Największa, trzecia część sali znajdowała się za białymi szpitalnymi kotarami. Tu usytuowany był internat dla studentek... łóżek stało ok. 30.

Na miejscu były wykłady i obiady. Wszyscy tu żyją jak jedna rodzina...”

W grudniu dr Janina Dąbrowska w nieopalonej szopie obok szpitala rozpoczęła zajęcia sekcyjne, a w dyżurce szpitalnej – zajęcia mikroskopowe. Również w grudniu reaktywano Koło Medyków.

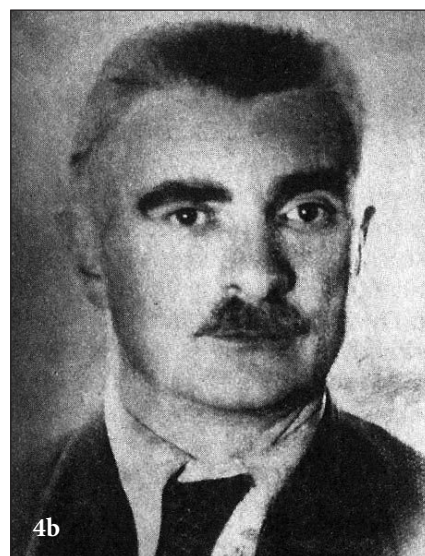
Następnego dnia po zajęciu lewobrzeżnej Warszawy przez oddziały radzieckie, 18 stycznia 1945 roku, grupa lekarzy z „Boremlowa” kierowana przez dr. K. Anusiaka, po uzyskaniu zgody organów bezpieczeństwa, przeszła po lodzie na wysokość ul. Ludnej na lewy brzeg, aby zorientować się, w jakim stanie są budynki szpitalne po Powstaniu. Stwierdzili m.in., że Szpital Dzieciątka Jezus znajduje się w stanie pozwalającym na odbudowę.

Ryc. 3. Doc. Tadeusz Butkiewicz, chirurg – współinicjator reaktywowania Wydziału Lekarskiego UW i jego pierwszy dziekan

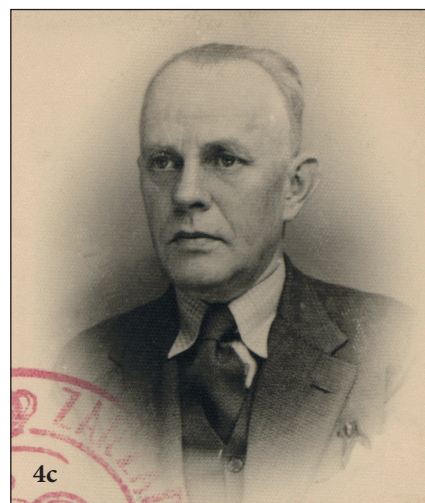

4a

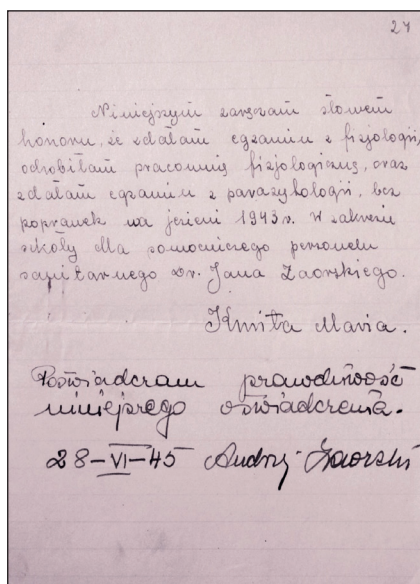
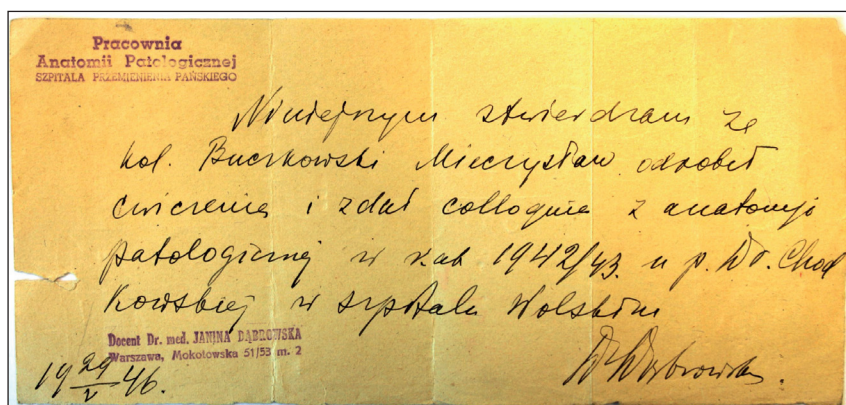

4b

Ryc. 4. Współinicjatorami reaktywowania Wydziału byli docenci: neurolog Aleksander Domaszewicz (4a), internista Zdzisław Michalski (4b) i chirurg Jan Mossakowski (4c)

4c

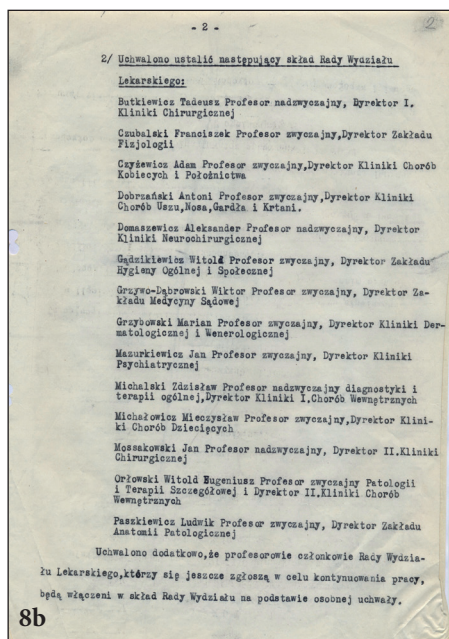
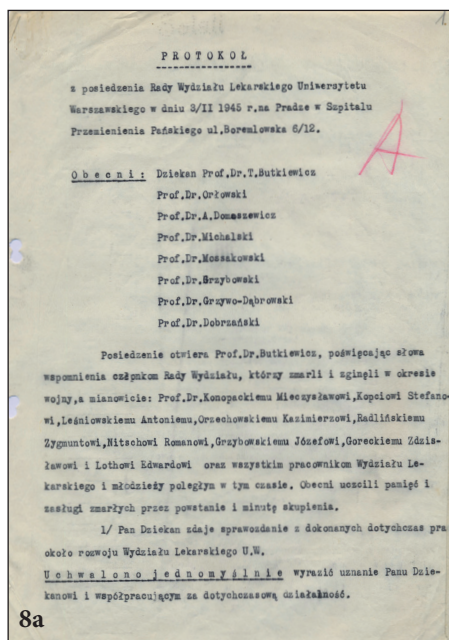

Ryc. 6. Dr Ireneusz Roszkowski – wykładowca położnictwa – z grupą studentów „Akademii Boremlowskiej” przed drzwiami szkoły

Ryc. 5a i 5b. Zaświadczenia o odbyciu zajęć w ramach tajnego nauczania podczas okupacji, składane przez studentów przed zaliczeniem ich na poszczególne kursy reaktywowanego Wydziału Lekarskiego

Ryc. 7. Studenci „Akademii Boremlowskiej” przed budynkiem szkoły

Ryc. 8a i 8b. Protokół pierwszego powojennego posiedzenia Rady Wydziału Lekarskiego w poszerzonym składzie, które odbyło się w lutym 1945 r. przy ul. Boremlowskiej

Zgłaszali się kolejni wykładowcy: doc. Władysław Kałuściński (fizyka), doc. Ryszard Poplewski (anatomia), doc. Edward Mikulaszek (mikrobiologia), dr Piotr Wierchowowski (chemia), doc. Jan Walawski (fizjologia), doc. Piotr Kubikowski (farmakologia), dr Bolesław Górnicki (historia i filozofia), doc. Jan Bowkiewicz (biologia). Nawiazano kontakt z wybitnymi profesorami „przedwojennej” Rady Wydziału: Wiktorem Grzywo-Dąbrowskim (medycyna sądowa), Marianem Grzybowskiem (dermatologia), Antonim Dobrzańskim (laryngologia), Ludwikiem Paskiewiczem (anatomia patologiczna), Adamem Czyżewiczem (położnictwo i ginekologia), Witoldem Orłowskim (interna). Pozwoliło to zwołać w lutym 1945 roku po raz pierwszy „dużą” Radę Wydziału. Tadeusz Butkiewicz złożył na jej ręce rezygnację ze swej funkcji – i wybrany został ponownie. Prodziekanem wybrano Aleksandra Domaszewicza. Ustalono też skład Rady i obsadę poszczególnych Klinik i Zakładów (choć oczywiście część z nich, ze względu na zniszczenia wojenne, jeszcze nie funkcjonowało).

Również w lutym polecono zorganizowanie I i II kursu lekarskiego oraz Wydziału Farmacji, zlecając czasowo Butkiewiczowi pełnienie funkcji dziekana także i tego Wydziału: „Zaczynałem dzień od obchodu oddziału, operacji (kilka razy w tygodniu), wykładów, ale gros mego czasu musiałem poświęcać pracy w dziekanacie, w pokoju, który był kancelarią dziekanatu, gabinetem dziekana i ordynatora oddziału chirurgii oraz moim prywatnym mieszkaniem... Liczba zgłaszających się do dziekanatu interesantów – w ogromnej większości studentów – była tak znaczna, że musiałem ograniczyć ją do 30 osób, którym woźny wydawał odpowiednie żetony... Posiedzenia Rady Wydziału odbywały się... w tym samym pokoju”.

W związku z nagłym zwiększeniem zadań po decyzji uruchomienia I i II kursu Wydziału Farmacji oraz I i II kursu Wydziału Lekarskiego pojawiła się pilna potrzeba uzyskania dodatkowych pomieszczeń do ćwiczeń z anatomii, fizjologii, histologii, chemii i fizyki, a przede wszystkim nowego audytorium. Przeznaczono na ten cel budynek Wydziału Weterynarii UW przy ul. Grochowskiej. Po usunięciu zniszczeń i adaptacji, rozpoczęto tam zajęcia. Ćwiczenia kliniczne odbywały się też w prowizorycznych szpitalach przy ul. Kowelskiej i ul. Siennickiej. Stopniowo opuszczano gmach szkoły przy ul. Boremlowskiej. Kancelarię dziekanatu przeniesiono do wynajętych dwóch pokoi przy ul. Lubieszowskiej.

W czerwcu 1945 roku przeprowadzono pierwsze habilitacje (w zakresie anatomii patologicznej): Janiny Dąbrowskiej i Aleksandra Pruszczyńskiego. Również w czerwcu odbyły się wybory dziekana Wydziału Lekarskiego – został nim fizjolog prof. Franciszek Czubalski, który swój urząd objął 1 września. Nieco wcześniej – w sierpniu – dziekanat przeniósł się na Krakowskie Przedmieście. Prof. Tadeusz Butkiewicz pozostał prodziekanem na rok akademicki 1945/46.

Pierwsze miesiące reaktywowanego Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego – nazywane potem umownie i z sentymentem „Akademią Boremlowską” – przebiegały w bardzo trudnych warunkach. Jednak atmosfera tamtych czasów pozwalała na pokonywanie największych nawet przeszkód i stworzenie podwalin, na których budowac mogły kolejne pokolenia warszawskiej lekarskiej społeczności akademickiej.

Piśmiennictwo u autorów

Zdjęcia pochodzą ze zbiorów: Narodowego Archiwum Cyfrowego, Archiwum Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Historii Medycyny WUM oraz zbiorów rodzinnych Ireny Ćwierni-Sitowskiej, Mieczysława Buczkowskiego i Jana Faryny.